

פרספקטיבות פוליטיות 2017

ועידת מאבק סוציאליסטי
2017-4 בנובמבר

פרק 7

ממחאת 2011 לחיזוק העבודה המאורגנת

השלב ההמוני של תנועת המחאה של 2011 היה נקודת שיא בעימות עם המעמד השליט בחברה. הוא הגיע בעקבות השלכות המשבר הכלכלי העולמי של 2008, עלייה מהירה ביוקר המחיה והשראה מתנועות המונים שפרצו ברמה העולמית והאזורית. זה היה מרד המוני נגד הידרדרות תנאי המחיה של חלק הארי בחברה הישראלית תחת ממשלת הימין הניאו-ליברלית ותחת הקפיטליזם. כשלעצמו הוא ייצג צעד גדול קדימה בהשוואה למאבקים לאורך העשורים הקודמים, וגם סיפק אינדיקציה מוחשית חשובה לפוטנציאל למרידות המוניות נוספות בעתיד מקרב ההמונים הישראלים.

ממשלת נתניהו ובעלי ההון היו בפניקה בשיא תנועת המחאה, אך הם זכו לסיוע ממשי מצד גורמים פרו-קפיטליסטיים, כולל יו"ר ההסתדרות בזמנו. עם זאת, אף שתנועת המחאה ל"צדק חברתי" לא הצליחה להמשיך להתפתח ולהבטיח הישגים מהותיים, היא העצימה התעוררות של שכבות חדשות במעמד העובדים למאבק מעמדי, עם פריחת מאבקי ההתאגדות, עם מאבקים התקפיים לשיפור תנאים, וגם עם קריאות תיגר חשובות על מנגנונים ביורוקרטיים באיגודים הפועלים כדי לרסן את דרישות העובדים והעובדות ולשמר שקט תעשייתי.

נקודת ההתחלה של מחאת 2011 הייתה, באופן בלתי נמנע לשלב הזה, חלשה מבחינת רמת המודעות הפוליטית, לרבות ההשפעה של שוביניזם לאומי ושל גישות אפוליטיות, כמו גם רמת ההתארגנות. התנועה הרחבה צמחה על בסיס זעם ותקווה לשינוי מצד אחד, מה שבלט

בזינוק המהיר במסיביות שלה, אך יחד עם מסקנות התחלתיות ומבולבלות לגבי הבעיות והפתרונות, מה שהתבטא בסיסמאות עמומות יחסית שהביעו מיאוס ושאיפה למצב טוב יותר.

לזרם המרכזי במאבק היו אשליות שאפשר להסדיר "צדק חברתי" תחת ממשלת הימין הניאו-ליברלית, ואפילו בברית איתה, על בסיס מערכת של אפליה לאומית וכיבוש, ובמסגרת המערכת הקפיטליסטית. הגורמים הרדיקליים בתנועה הרחבה מורפקו ונהדפו הצידה בזריזות, שעה שהכוחות הממסדיים הפרו-קפיטליסטיים התערבו באגרסיביות כדי לנכס ולהכתיב את הטון במאבק, לא מעט בתחפושת של "מומחיות". "אנשים תמיד נפלו קורבן כפתאים להונאה ולהונאה-עצמית בפוליטיקה, וכך הדבר יימשך עד שילמדו לחפש את האינטרסים של מעמד זה או אחר מאחורי כל הסיסמאות, ההצהרות וההבטחות המוסריות, הדתיות, הפוליטיות והחברתיות", כפי שהתריע לנין לפני למעלה ממאה שנה.¹ "מקדמי רפורמות ותיקונים במערכת תמיד יולכו שולל בידי מגיני הסדר הישן עד שיבינו שכל מוסד נושן בחברה, לא משנה עד כמה הוא נראה כבר פרימיטיבי ורקוב, מתוחזק בידי כוחות של מעמדות שליטים מסוימים. וקיימת רק דרך אחת לגבור על ההתנגדות מצד אותם המעמדות, והיא לאתר, ממש בחברה שסביבנו, את הכוחות שעשויים – וכפועל יוצא של עמדתם בחברה, מוכרחים – להוות את העוצמה המסוגלת לסלק את הישן ולכונן את החדש; לאתר את אותם הכוחות, להרחיב את ידיעתם ולארגן אותם למאבק". תנועת מאבק סוציאליסטי הדגישה במהלך מחאת 2011 שמעמד העובדים המאורגן הוא הכוח שהיה מסוגל "לתת שיניים" למאבק.

המומנטום האדיר של תנועת המחאה הביא להיווצרות גרעינים פעילים במוקדים רבים ברחבי הארץ, עם מאהלי מחאה והפגנות ברמה המקומית, כולל בקרב קהילות מעמד עובדים מרוששות ומדוכאות יותר. בבאר שבע, אוהל מחאה עיקש של תושבי אל-ערקיב הצליח להביא לעצרת מחאה משותפת יהודית-ערבית בעיר. המאהל בשדרות רוטשילד שימש מרכז מרכז עבוד התנועה הרחבה, אך בתוך שבועות לא הצליח להצביע על דרך לקחת את המאבק לשלב הבא, ואילו מגמת ההתפשטות העלתה היפותטית את האפשרות להזזת מרכז הכובד

¹ לנין, "שלושת המקורות ושלושת החלקים המרכיבים של המרקסיזם", 1913

של התנועה, למשל למטה מאבק רחב של נציגי מאהלים והתארגנויות מקומיות ושל נציגי ועדי ואיגודי עובדים ושל אגודות סטודנטים.

אל תוך התנועה, שהובלה בידי גורמים זעיר־בורגניים, נסחפו גם שכבות ממעמד העובדים והחל להיווצר לחץ על ההסתדרות להטיל את עוצמתה לטובת המאבק. הרקורד הימני המושחת לחלוטין של יו"ר ההסתדרות דאז עיני והקליקה שלו הזין חוסר אמון שכיח כלפי ההסתדרות והקל על גורמים ליברליים פרו־קפיטליסטיים להסית בשורה התחתונה נגד העבודה המאורגנת. התנועה הרחבה פיספסה למעשה את התפקיד החיוני של מעמד העובדים המאורגן, כשבמקום להפעיל לחץ ולחשק את הנהגת ההסתדרות כדי לאלץ אותה להוביל צעדים ארגוניים, ובמקום לקרוא להתגייסות של ועדי עובדים בצורה מאורגנת לחיזוק המאבק, היא גזרה על עצמה להסתפק בסדרת הפגנות. הנהגת ההסתדרות מילאה תפקיד מפתח בחסימת ההתקדמות ובפיזור התנועה.

המחאה ההמונית הייתה מסוגלת פוטנציאלית להפיל את הממשלה, אם הייתה לה הנהגה מנוסה יותר ומפוכחת פוליטית יותר, שהייתה מתעקשת לחשוף את אחריות המפלגות הקפיטליסטיות שבשלטון למדיניות הרסנית בכל התחומים, ומצליחה להציע גם תוכנית פעולה להסלמת המאבק. עיני התערב בצורה מודעת כדי לזרוק חבל הצלה לממשלה הקפיטליסטית, כשיצא נגד דרישות מרכזיות כ"לא ריאליות" ונגד הרעיון של מאבק להפלת הממשלה. יו"ר התאחדות הסטודנטים דאז, איציק שמולי, לימים ח"כ ממפלגת העבודה, התערב גם כן בתור סמן ימני מובהק למסמוס כל מסר אנטי־ממסדי ונחלץ בבירור לעזרת הממשלה, כולל עם הימנעות מהובלת השבתה של הלימודים, שהייתה מסייעת להמשיך לבנות את המאבק.

היה קשר דיאלקטי בין התפיסות הפוליטיות שרווחו בתנועה הרחבה לבין הקו שהובילה תחילה ההנהגה הלא מנוסה, במובן הזה שההנהגה נטתה לשקף ולהזין את הלכי הרוח הכלליים, אך לפי המכנה הנמוך ביותר, ובהמשך גם על בסיס עצות אחיתופל מצד אי־אלו "יועצים" ממסדיים, מחשש שמסרים שלא בקונצנזוס יבודדו את התנועה. אולם מסקנות בקרב ההמונים מסוגלות להתחדד במהירות תוך כדי מאבק, ולעיתים לעקוף משמאל גם הנהגות שמאליות. באותו השלב, הנהגה מנוסה יותר שהייתה מנצלת את הסמכות שלה ומתעקשת לסמן את ממשלת נתניהו הייתה עשויה להשיג הד חזק. מעבר לכך, קידום של

תוכנית פוליטית שמאלית מגובשת ועקבית יותר מצד הנהגת התנועה ההמונית, תוך הסברה מיומנת וברורה גם ביחס לסכסוך הלאומי ולכיבוש, הייתה יכולה לאפשר לתנועה לקבל מיקוד ברור ולהתפתח, גם אם זמנית במחיר הרחקת השכבות הימניות יותר. אפילו שהנהגה שמאלית יותר שהייתה מתעקשת לשכנע בצורה מיומנת על הצורך במאבק נגד הכיבוש הייתה, סביר להניח, מצליחה לארגן תחילה רק מחנה מצומצם יותר, בכל זאת מדובר היה במחנה שמאלי משמעותי, עם כוחות חדשים, שהיה מסוגל לעזור בצורה יעילה יותר לנפץ אשליות ולהאיץ את המסקנות לגבי התוכנית הפוליטית שדרושה אובייקטיבית כדי לפתור את הבעיות החברתיות הבווערות.

האתגרים האסטרטגיים והפוליטיים שהתנועה הרחבה ניצבה מולם דרשו הסלמה במאבק ובהיעדר הנהגה מפוכחת יותר מבחינה פוליטית, ובהיעדר התערבות והובלה ברמה מספקת מצד מעמד העובדים המאורגן, ההמונים הותשו מטקטיקת ההפגנות בתוך שבועות ספורים והתנועה נכנסה לשלב נסיגה ללא כל הישג מהותי. בעוד שבבה מצומצמת של פעילים ופעילות המשיכה לפעול לקידום ולהחייאת התנועה, בהיקף משמעותי לאורך תקופה של כשנה לפחות, הייאוש והפטליזם קנו אחיזה בקרב ההמונים מחוסר ההצלחה של המאבק.

אחרי השלב ההמוני של התנועה, סקרים הראו לאורך תקופה שרוב מוצק בציבור הישראלי היה שמח לראות את המחאה ההמונית מתחדשת. השכבה הפעילה בשלב הנסיגה זכתה לאהדה אבל נותרה מבודדת בפעולותיה, מה שהביא בתורו לזריעת ייאוש גם בקרבה, ולניסיונות נואשים וחסרי סיכוי להצית מחדש מאבק המוני בעזרת פעולות יחידים הרפתקניות, דוגמת שבירת חלונות של סניפי בנקים. הקיפאון במאבק הוליד גם טרגדיות קשות עם מקרים של אנשים שאיבדו כל תקווה והציתו עצמם במחאה על מצוקתם האישית. לעיתים, כמו במקרה של פעיל 'החזית החיפאית' משה סילמן, שהתאבד כך בהפגנה לציון שנה למחאה, הדבר נעשה אולי בתקווה שזעקת השבר האחרונה שלהם תצית מהפכה שתנקום את העוול שנעשה להם, כפי שקרה בתוניסיה. אולם ההמונים זקוקים לאמון ביכולתם לשנות את המציאות.

להנהגת ההסתדרות דאז בראשות עיני הייתה אחריות ממשית להתרסקות התקוות העצומות שליוו את קיץ 2011. בעוד שארגון כוח לעובדים קרא לכנס משה מאבק רחב, הנהגת ההסתדרות התגייסה כאמור בפועל נגד המאבק. עיני המתין במכוון עד לדעיכת ההפגנות

ההמוניות לפני שבכלל הכריז סכסוך עבודה כללי במשק. הוא גם נמנע במכוון מלספק את התשתית הארגונית שהייתה דרושה ליוזמת יום "שביתת העם" – קריאה שהתארגנה באמצעות הפייסבוק על-ידי פעילים ופעילות שחיפשו דרך לחדש את ההפגנות ההמוניות ולהסלים את המאבק, וקיוו תחילה שיצליחו לזכות להיענות נרחבת גם ללא ארגוני העובדים (למרות הנסיגה בתנועה, רבבות הגיעו בסוף אוקטובר 2011 לכיכר רבין להפגין למען "תקציב חברתי", בסמוך ליום שיועד ל"שביתת העם", שבוטלה לבסוף). לראשונה מזה כחמש שנים, ההסתדרות יצאה לבסוף ל"שביתה כללית", אך רק סביב הדרישה לצמצום היקף ההעסקה הקבלנית במשק, אחרי שנים של הבטחות למאבק בנושא. השביתה הוכרזה באופן כאילו־דרמטי כבלתי מוגבלת בזמן, ללא כל הכנה רצינית של השטח, ובפועל מדובר היה בשביתה סמלית ואנמית, שהוגבלה באופן דרקוני בידי בית הדין לעבודה כמעט בהזמנה של עיני. המהלך כשל, שביתה כללית חיוורת נוספת הוכרזה בפברואר 2012, ובמבחן ההישגים גם היא כשלה. זו הייתה השביתה הכללית האחרונה שאירגנה ההסתדרות בינתיים.

אולם התנועה ההמונית הצליחה לעורר מלמטה באופן ברור את המאבק המעמדי של העובדים והעובדות, החל ממקומות העבודה. תנופת ההתאגדות בשנים האחרונות סחפה לארגוני העובדים רבבות עובדים ועובדות חדשים, במיוחד צעירים, שחיפשו לטפל בבעיית יוקר המחיה מצד השכר ולהיאבק ישירות בניצול שלהם. מגמת ריבוי מאבקי ההתאגדות החלה עוד כמה שנים לפני מחאת 2011, באופן יסודי כתגובת־נגד עצמאית, מלמטה, של עובדים ועובדות מרוששים להידרדרות תנאי העבודה, והיא גם הייתה הרקע להקמת ארגון העובדים העצמאי כוח לעובדים ב־2007, במעורבות של תנועת מאבק סוציאליסטי (ולצערנו לקול התנגדות מצד גורמים דוגמטיים בחד"ש־מק"י). בנייתו ופעילותו של כוח לעובדים סייעו לדרבון המגמה וגם איתגרו את הביורוקרטיה ההסתדרותית וגרמו לה להקים את האגף לאיגוד עובדים ב־2010 ולהתחיל לנקוט פעולות יזומות לאיגוד מקומות עבודה (אם כי לעיתים באופן כיתתי והרסני תוך חבלה, עד כדי שיתוף־פעולה בוגדני עם הנהלות, בהתארגנויות שהעדיפו להתארגן מחוץ להסתדרות). מחאת 2011 העצימה את תנופת ההתאגדות, שהאיצה משמעותית ב־2014–2015.

התארגנויות עובדים פרצו לענפים חדשים, כגון ההייטק, תאגידי הביטוח, תאגידי הסלולר. לפי נתוני ה־OECD, עמד שיעור העובדים השכירים המיוצגים על-ידי ארגוני עובדים

בישראל על 23% ב-2012, אחרי שנים של נסיגה חדה. לפי נתוני הלמ"ס, שיעור המאורגנים באותה השנה עמד על 25%. אולם בניגוד למגמה ברוב כלכלות ה-OECD, מאבקי ההתאגדות בישראל הצליחו להביא לגידול חשוב, גם אם עדיין מתון: בשנים 2012–2016 גדל מספר העובדים המאורגנים במשק בכ-105 אלף ושיעורם מתוך כלל השכירים עלה בתקופה זו ל-27%.² ההסתדרות, שנותרה ארגון העובדים הגדול והמכריע, מדווחת על גידול של כ-16% במספר חבריה בשנים 2007–2016.³ ואילו מספר חברי כוח לעובדים נאמד כיום בכ-15 אלף והוא מייצג כ-35 אלף⁴ – עדיין ארגון עובדים קטן יחסית אך כבר הספיק להוכיח את פוטנציאל השפעתו על הדינמיקה של המאבק המעמדי. תנאי העבודה הירודים והעובדה שרוב השכירים בישראל עובדים במקומות עבודה בהם מעל 20 עובדים רומזים לפוטנציאל משמעותי להמשך הרחבת העבודה המאורגנת במשק.

הבירוקרטיה הימנית בהסתדרות, שפועלת בשורה התחתונה כסוכנת של בעלי ההון והמדינה הקפיטליסטית בשורות מעמד העובדים, משקיעה בחינוך חברי הוועדים החדשים ברוחה ובצלמה. אך היא נאלצת גם לספק ויתורים לעובדים ולעובדות המתאגדים החדשים. מצד אחד מתקיים שעתוק של תפיסת ייפוי-כוח, שמאפשרת לבירוקרטים לחנוק התפתחות יסודות של דמוקרטיה איגוד-מקצועית אורגנית ולהכתיב את התנהלות ההתארגנות והמאבקים, בשל חוסר ניסיון ואשליה שהדפוס הזה מייצג "מקצועיות". מצד שני, מדובר פעמים רבות בשכבה של עובדים צעירים יותר, שנדרשים למאבק משמעותי יחסית עד להשגת הסכם קיבוצי ראשון, וככל שמתפתח עימות מאתגר יותר עם המעבידים כך מופעל לחץ על הבירוקרטיה לעמוד בציפיות מבחינת הקצאת משאבים וגם במידה מסוימת ברמת המעורבות וההתגייסות של העובדים. מאבק ההתאגדות של עובדי פלאפון ב-2013, לדוגמה, היה אחד ממאבקי הדגל של ההסתדרות בשנים האחרונות. באופן די חריג, המנגנון גייס מפגני סולידריות מצד ועדים, פתח את קרן השביתה והשקיע בסיוע לוגיסטי נרחב – אך מפגן הגב החזק לעובדים היה היוצא מהכלל שמעיד על הכלל, ואינספור מאבקי עובדים קריטיים היו יכולים רק לחלום עליו.

² [דבר ראשון, 19 בנובמבר 2017](#) (נתוני הלמ"ס התפרסמו לאחר כינוס ועידת מאבק סוציאליסטי, והם נוספים לגרסת הפרק לפרסום, אך הם תואמים את המגמה עליה דובר גם בטיטת המסמך במקור).

³ [דבר ראשון, מאי 2017](#)

⁴ [ארגון כוח לעובדים, הצהרת האחד במאי 2017](#)

ניסנקורן, שהוצנח להנהגת ההסתדרות ב־2010 כדי לשמש כסגנו של עיני בתפקיד יו"ר האגף לאיגוד מקצועי, ירש את שלטון היחיד בהסתדרות ב־2014, והוא פועל מאז לרכוש תמיכה ולהציג "ביצועים". עידן ניסנקורן מתאפיין עד עכשיו מצד אחד בצמיחה כלכלית מדשדשת, בתנופת התאגדות מואצת ובביטחון עצמי מוגבר של חלקים ממעמד העובדים להיאבק. הוא מגיע אחרי הכישלונות המהדהדים שהביאה ההנהגה בראשות עיני, שקידם את הרעיון ששקט תעשייתי – כלומר, היעדר מאבק – הוא מצב עדיף עבור מעמד העובדים; מצב שיאפשר לכאורה להגיע להישגים משופרים באמצעות "הידברות" עם הממשלה וארגוני המעבידים. תחת עיני מעמד העובדים הורדם ונרשם שפל היסטורי בשביתות בישראל. בתנועת ההמונים של 2011, שהייתה, בסיכומו של דבר, חלק מהמאבק המעמדי של העובדים, ובשביתת הרופאים ובשביתת העו"ס באותה השנה, הביורוקרטיה ההסתדרותית בדמות עיני התערבה לריסון ולחבלה במאבק של העובדים ושאר השכבות שמדוכאות על־ידי ההון והמדינה הקפיטליסטית. הביורוקרטיה גם הפקירה את מאבקייהם של העובדים מבקשי המקלט (שפתחו בשביתה עצמאית מרשימה ב־2014), העובדים הפלסטינים מהשטחים והעובדים הפלסטינים אזרחי ישראל.

ניסנקורן היה שותף מלא למדיניות ההרסנית הזאת, וההנהגה בראשותו נותרה פרו־קפיטליסטית וביורוקרטית, נוטה ימינה ומקדמת למעשה כניעה בפני הקפיטליזם הניאו־ליברלי. אך התקופה שונה. כבר בשלהי תקופתו של עיני, הנהגת ההסתדרות נאלצה לנקוט לפעמים רטוריקה לוחמנית יותר על רקע תסיסה חברתית. וניסנקורן, מאז שנכנס לתפקיד, מנסה לפייס את חוסר שביעות הרצון מהמצב בעזרת רטוריקה "חברתית" והצגת "הישגים מלמעלה" – הסכמים שהוא והביורוקרטיה מציגים לעובדים, כמעט ללא מאבק, ושכוללים לעיתים הישגים מעט יותר משמעותיים ממה שהיה מקובל בשנים קודמות, על בסיס "הבנות" עם הממשלה ובעלי ההון. בשלב הנוכחי של המאבק המעמדי, אלה מאפשרים לו לזכות בתמיכה יחסית משכבה משמעותית במעמד העובדים.

הביורוקרטיה מוכרחה להציג הישגים כלשהם עבור העובדים, כי זה הבסיס שלה, והיא נדחפת לעימות עם ההון והמדינה מפעם לפעם בתגובה להתקפות או תחת לחץ להשיג ויתורים. אך אין לה אמון אמיתי בעובדים ואין לה אינטרס בהתגייסות משמעותית של מעמד העובדים למאבק ולמעורבות באיגודים, כי המשמעות תהיה ערעור ההסדרים שמקיימים

אותה ואת זכויות־היתר שלה. היא מתפקדת לרוב כמעין מתווך, הפועל להסדרה שקטה ככל האפשר, "אחראית", של יחסי העבודה במשק. שינויים בנסיבות הכלכליות, התקפות גדולות מצד המעבידים והממשלה, והשראה ממאבקים ברמה הבינלאומית, עוד עשויים לטרוף את הקלפים ולדחוף גם את ההסתדרות לעימותים חריפים יותר עם ההון והמדינה.

קרן השביתה של ההסתדרות תוקצבה בשנת 2015 ב־5 שקלים. מספר השביתות המלאות טיפס באותה שנה ל־38, שיא של עשור, אך היחידה ליחסי עבודה במשרד הכלכלה והתעשייה לא טעתה כשסיכמה כי "נמשכת מגמת השקט התעשייתי במערכת יחסי העבודה... מאבקי העובדים לשיפור תנאי עבודתם אינם מובילים לערעור היציבות המאפיינת את מערכת יחסי העבודה בשנים האחרונות". הסיבה השכיחה ביותר לשביתות (26% מהשביתות ורוב ימי השביתה) הייתה פיטורי עובדים, כלומר מאבקי מגננה, ונראה שזאת הסיבה לעלייה במספר השביתות המלאות, כשלראשונה נרשמו יותר ימי שביתה במגזר הפרטי מאשר בציבורי⁵. מספר העובדים שהשתתפו בשביתות נותר נמוך מאוד, פחות מ־30 אלף עובדים – סדר־גודל שמאפיין את העשור האחרון, למעט בשנים 2011–2012, בהשפעת השביתות הכלליות הסמליות אז.

בחודשים שקדמו לבחירות בהסתדרות במאי 2017 הנהגת ההסתדרות אישרה שביתות בהיקף מעט יותר גבוה מהרגיל, אך גם בכך לא הייתה סטייה מהאסטרטגיה המבוססת על בריתות עם ארגוני המעבידים ועם גורמים בממשלה. למעשה, כמה מההישגים בהם מתהדר ניסנקורן, לרבות ההסכמים לגבי שכר המינימום והפנסיה, היו מהלכים שנועדו במובהק לחסום חקיקה שהייתה מכתובה ויתורים גדולים יותר. האגפים המפוכחים יותר במעמד השליט, באוצר ובממשלה מעדיפים לשלם מדי פעם בוותורים כדי לקנות שקט תעשייתי ולהמשיך "עסקים כרגיל". כל עוד אין על הנהגת ההסתדרות לחץ חזק יותר "מלמטה", משורות ההסתדרות וממעמד העובדים בכלל, מדיניות אכיפת השקט התעשייתי והמשת"פיות המעמדית לא תשתנה.

שלטון נתניהו קיבל במתנה דגלים לבנים בזה אחר זה מהנהגת ההסתדרות לאורך השנים. במערך הבריתות הקיימות, הממשלה הקפיטליסטית מוכנה לעכב זמנית תוכניות

⁵ הדוחות השנתיים של נתוני שביתות באתר משרד הכלכלה והתעשייה

תאצ'ריסטיות להתקפת חופש השביתה ("חוק בורות חובה" נגד שביתות ב"שירותים חיוניים") ולגל הפרטות קולוסלי. תוכנית רב-שנתית להפרטות חלקיות ומלאות של כ-20 חברות ממשלתיות מקודמת מתקופת הממשלה הקודמת על-ידי רשות החברות הממשלתיות בראשות אורי יוגב, מאדריכלי תהליך ההפרטה בישראל ושזוכה לאהדה אישית מניסנקורן. בינתיים נראה שכחלק מהברית בין כחלון לניסנקורן, התוכנית מעוכבת לפחות חלקית.

עם זאת, הממשלה ופקידי האוצר חשים שיש להם מרחב פעולה יחסי לקידום התקפות ניאו-ליברליות. כך למשל, שר הכלכלה אלי כהן מ'כולנו' התגאה ש"טראמפ מדבר על הורדת מיסים ל-15%, אבל אנחנו נמצאים בהפחתה הכי גדולה בעשור האחרון – מס היצואנים עומד על 16.5% ולא 23%. הפחתנו בבסיס התקציב"⁶. בד-בבד, חלקים במעמד השליט לא מרוצים מקצב ה"התקדמות" הזה. הם גם לא משתגעים על ויתורים סמליים שהממשלה החלשה הזאת מספקת מדי פעם כדי לנסות להתחפש ל"חברתית", וגם לא מההיבטים הפופוליסטיים ברטוריקה שנוקטים מדי פעם שרים קפיטליסטים כדי לגרוף אהדה. בעלי ההון מקטרים שהממשלה לא עומדת כביכול בפרץ של הצעות חוק פרטיות שמגדילות את נטל הרגולציה עליהם⁷, הם חוששים לרווחי היצואנים וחוששים מהשלכות חוסר היכולת של הממשלה לקדם תוכנית מדינית לייצוב הסכסוך והשליטה בפלסטינים. הברית של התאחדות התעשיינים ונשיאות הארגונים העסקיים עם ניסנקורן עוזרת להם לשפר את מצבם, כאמור, גם מול ניסיונות חקיקה.

שכר המינימום

העלאת שכר המינימום שהושגה משמעותית יחסית בהשוואה להעלאות קודמות. למאבק סוציאליסטי היה תפקיד מפתח בהתנעת הקמפיין שנערך ב-2014 ושיצר את מנוף הלחץ שהוביל בסופו של דבר להתערבות ההסתדרות. היינו כנראה הארגון הראשון שקידם את הדרישה להעלאת שכר המינימום ל-30 שקל לשעה (5,600 שקל לחודש), ודרשנו גם שההעלאה תהיה מיידית וכצעד לקראת העלאות נוספות. בכנס סוציאליזם 2013 התגבשה היוזמה לקמפיין שבעקבותיה הוטל משקלו של ארגון כוח לעובדים סביב הדרישה ל-30 לשעה, מה שבתורו הביא ליוזמת החקיקה של ח"כ דב חנין מחד"ש.

⁶ גלובס, מאי 2017
⁷ גלובס, פברואר 2017

התגייסות חד"ש תרמה בהחלט לבניית הקמפיין, אף שמצער שבמקום לנצל את הקמפיין לחשיפת הממשלה והמפלגות הקפיטליסטיות, מובילי הקמפיין מחד"ש טיפחו את האשליה שהעלאה תושג כתוצאה מברית עם ח"כים ממפלגות השלטון, ובאופן אופורטוניסטי סיפקו קרדיט פוליטי מפורש לפוליטיקאים ריאקציונרים מסוכנים דוגמת מירי רגב. אין שום פסול בכך שקמפיין חזק מצליח לפצל את המפלגות הקפיטליסטיות והממשלה, ולדחוף פוליטיקאים קפיטליסטים לשחרר הצהרות ולהצביע בעד מהלכי חקיקה של השמאל. אך תפקיד השמאל הסוציאליסטי הוא לא לעזור לאויבי מעמד העובדים להתחפש ל"חברתיים". צריך להזהיר מפניהם, לדרוש שיגבו הצהרות במעשים ולהבהיר שהמאבק לא תלוי בהם אלא בהתגייסות עובדים וצעירים מחוץ לכנסת. אנחנו התעקשנו לאורך הקמפיין על חשיבות הפנייה לעובדים, לחברי ועדים ולארגוני העובדים כדי לבנות מאבק אפקטיבי, וגייסנו תמיכה מעשרות חברי ועדים, כולל בהסתדרות – עובדה שעוררה כעס בבירוקרטיה, כפי שפורסם בתקשורת, כפי שהעיד יו"ר ועד עובדי הבנק הבינלאומי וכפי שנוכחנו בעצמנו מפניות של פקידי מנגנון.

ניסנקורן השיג הסכם מול ארגוני המעבידים, שהעדיפו לספק את הוויתור הזה כדי למנוע העלאת משמעותית יותר בחקיקה, כמו גם מתוך הערכה שהמהלך יתרום לצריכה במשק. בנוסף, הוויתור במסגרת ההסכם הזה, בדומה למספר הסכמים אחרים בין ההסתדרות למעבידים בשנים האחרונות, מתחזק את הברית האסטרטגית בין ארגוני המעבידים להנהגת ההסתדרות, שנועדה מבחינתם לרסן את המאבק המעמדי מצד העובדים והעובדות במשק. ניסנקורן איים שההסתדרות תארגן שביתה כללית למען העלאת שכר המינימום וקליטת עובדי קבלון, אך בכך הסתכמה הטלת משקל ההסתדרות להכרעת המעבידים והמדינה. הנהגת ההסתדרות לא הובילה מאבק להשגת העלאת המירבית האפשרית והסתפקה בהשגת הוויתור המירבי שהמעבידים הגדולים היו מוכנים לספק. עצם העובדה שההסכם עודכן בתוך כשלושה חודשים, כשהתחלף יו"ר נשיאות הארגונים העסקיים, מ-5,000 ל-5,300 שקל לחודש, ממחישה זאת. מובן שארגוני המעבידים לא פראיירים והסיבה לפתיחת ההסכם מצידם הייתה ביטול העלאת שיעור ההצמדה של שכר המינימום לשכר הממוצע במשק, כדי למנוע ויתור לטווח ארוך. עקב היעדר מאבק משמעותי יותר סביב שכר המינימום, התפקיד הריאקציוני של הממשלה והמפלגות הקפיטליסטיות המרכיבות אותה לא נחשף בעיני שכבות רחבות, ונתניהו חש חופשי לטעון אחר-כך שממשלתו העלתה את שכר המינימום, כאילו לא

אולצה לכך. מעמד העובדים לא הפנים שההעלאה הושגה בשורה התחתונה בזכות הכוח המאורגן שלו, ולכן ההישג אינו משמש לסלילת הדרך למאבק רחב יותר להישגים נוספים.

כפי שהדגשנו מלכתחילה, גם השגת 30 שקל ברוטו לשעה צריכה לשמש צעד בדרך להעלאות נוספות וכחלק ממאבק כללי לתוספות שכר ולהגדלת הכנסות מעמד העובדים המרושש. אף שהדרישה עדיין לא הושגה במלואה, נדרש כבר יעד אקטואלי יותר. את הדרישה להעלאת שכר המינימום ל-30 לשעה עידכנו בעקבות מחאת 2011, וזוהי הדרישה שאומצה לקמפיין של 2014. בדיעבד ייתכן שאפילו דרישה זו, להעלאת 30% (מאז אוקטובר 2012, או 36% קודם), הייתה צנועה מדי כבסיס לקמפיין בהתחשב בפוטנציאל לשכנע סביב יעד גבוה יותר על רקע שחיקת השכר הכללית מול עליות המחירים. לפי חישוב "מדד מחיה בכבוד" של המרכז ללימודים אקדמיים באור יהודה מ-2013, גם עובדים המשתכרים 6,500 שקל בחודש (35 שקל לשעה) אינם יכולים לספק מחיה בכבוד למשק בית של 2 מבוגרים ו-3 ילדים (מספר הילדים הממוצע למשפחה)⁸. להערכתם, עבור משק בית כזה נדרש אז שכר של כ-37 שקל לשעה כדי להבטיח קיום בסיסי "בכבוד" בישראל. מובן שהקשיים של משקי בית התלויים במפרנס או מפרנסת יחידים גדולים לאין שיעור. במספר ענפים נחתמו כבר הסכמים קיבוציים שמבטיחים שכר התחלתי של 30 לשעה או יותר ועובדים ימשיכו להיאבק להעלאת רצפת השכר.

המסר בעקבות ההעלאה שהושגה צריך להיות שאסור להסתפק בה ושיש להיערך למאבק לאכיפה מוגברת ולהעלאה משמעותית נוספת. גם ח"כ עמיר פרץ ממפלגת העבודה זיהה את הציפייה בקרב מעמד העובדים לסימון רף גבוה יותר להעלאה כשקרא, בניסיון לחזק את מועמדותו לראשות המפלגה, להעלאת שכר המינימום ל-65% מהשכר הממוצע במשק, שבהתבסס על נתוני הלמ"ס ל-2016 שקולים לכ-34 שקל לשעה. במונחים יחסיים, זוהי גרסה לייט לדרישה שקידם ב-1999 לשכר מינימום של אלף דולר לחודש, אז כ-70% מהשכר הממוצע, או 37 שקל לשעה (6,900 לחודש) במונחי 2016. דרישה להעלאה מיידית ל-37 לשעה כצעד לקראת 40 שקל לשעה (7,450 לחודש) היא יעד שיוכל לדעתנו להיראות בר-השגה, משמעותי מספיק וראוי מספיק למאבק בעיני שכבות רחבות כחלק מהמאבק להחזרת

⁸ דוח "מדד מחיה בכבוד", המכון לאחריות אזרחית, המרכז ללימודים אקדמיים, נובמבר 2013

ההכנסות שנגנבו מציבור העובדים והעובדות במשך שנים ולמען חילוץ משפחות עובדות מחובות, ממצוקה ומעוני.

מרידות בביורוקרטיה ודמוקרטיה איגוד־מקצועית

בשורת הדמוקרטיה האיגוד־מקצועית של כוח לעובדים החלה לייצר איום אמיתי על הביורוקרטיה, בראש ובראשונה מעצם העובדה שהיא עזרה להנכיח יותר ויותר בתודעת מעמד העובדים המאורגן את המסקנה שיש אלטרנטיבה להתנהלות הביורוקרטית והאנטי־דמוקרטית של ההסתדרות ולבנות את הביטחון העצמי של עובדים ועובדות להיאבק כדי לקחת לידיהם את השליטה בארגוניהם ובמאבקהם. לא רק התארגנויות עובדים חדשות העדיפו את האוטונומיה והדמוקרטיה המובטחות בכוח לעובדים, גם מספר ועדים הסתדרותיים ותיקים – חלקם השתמשו באיום המעבר כשוט נגד הביורוקרטיה ואחדים אף עברו, דוגמת עובדי חיפה כימיקלים צפון ב־2011, או לפחות ניסו לעבור, כשהדוגמה הבולטת ביותר היא של עובדי הרכבת ב־2012.

המרד האמיץ שהובילה אז הנהגת עובדי הרכבת, בראשות גילה אדרעי, בתגובה למשת"פיות הרקובה ולשיטות המאפיונריות של הקליקה של עיני וניסנקורן, נעשה בחטף, ללא הכנה מספקת, ולכן הביורוקרטיה ניצחה, בסיוע המדינה הקפיטליסטית בדמות בית הדין לעבודה ועם קריאות עידוד מהשרים הקפיטליסטים. אך הניסיון הזה יוכל לשמש את עובדי הרכבת וקבוצות עובדים אחרות בהסתדרות בהמשך. חמש שנים לאחר שהודחה בידי ניסנקורן, אדרעי ניצחה שוב בבחירות על ראשות הוועד, על אפה וחמתה של הביורוקרטיה. באופן בלתי נמנע הביורוקרטיה תמשיך להתנגש עם קבוצות עובדים שנעות למאבק ואינן מוכנות להסתפק בפשרות שהיא מציעה.

עוד לפני עובדי הרכבת, הביורוקרטיה התמודדה עם מרד לוחמני במהלך שביתת העובדות הסוציאליות ב־2011. בבחירות למוסדות איגוד העו"ס ב־2013, האגף השמאלי באיגוד (שהמרכיב הבולט בו הוא תנועת 'עמידנו') הגיע לתוצאות יפות, ובכלל זה שתי חברות מאבק סוציאליסטי שהתמודדו על בסיס מצע למען דמוקרטיזציה ומאבק בהפרטה. המצב החדש עזר לרתום את האיגוד רשמית לצאת ולהפגין נגד תקציב הגזירות של לפיד ב־2013, גם כשהנהגת ההסתדרות נטשה את המאבק, ולדחוף בהמשך את ניסנקורן לאמץ את הדרישה

לצו הרחבה לשיפור תנאי העו"סיות מחוץ למגזר הציבורי במסגרת הסכם עובדי הקבלן. עם זאת, על רקע תקופה של רמת מאבק נמוכה, שהקשתה על הגברת המעורבות של חברות איגוד מהשורה בפעילות האיגוד, ונוכח חולשת כוחות השמאל באיגוד, לא הושגו במסגרתו עדיין רפורמות דמוקרטיות חשובות. הדבר יוכל להשתנות בעתיד בהשפעת ההתפתחויות במאבק המעמדי ובהסתדרות באופן כללי.

בדצמבר 2015, כשהנהגת ההסתדרות בראשות ניסנקורן החמיאה לעצמה על הסכם השכר החדש במגזר הציבורי – כרגיל בכותרות מפוצצות על "הסכם היסטורי" – היא הובכה עם קולות וצעדי מחאה מצד עובדי מעבדה, עובדות סוציאליות ופסיכולוגים בשירות הציבורי. ההכרזות הגיעו ביום בו איימה שתקיים שביתה כללית במגזר הציבורי, ועשרות עובדות ועובדים הגיעו להפגין מול בית ההסתדרות במחאה על ההסכם שנחתם מעל ראשיהם. איגוד עובדי המעבדות (הבמ"י) אירגן למחרת שביתה במעבדות ברחבי הארץ. בתגובה, היו"רית הנבחרת של האיגוד הושעתה בהוראת ניסנקורן למען יראו וייראו. הנהגת האיגוד המשיכה לנסות לארגן צעדי מחאה בשטח.

להתנגדות להסכם בשורות ההסתדרות לא היה די משקל כדי לדחוף מחדש את ההסתדרות למאבק, אך זוהי אינה קבוצת העובדים היחידה שמתעמתת עם המנגנון. כ־2,000 עובדי חברת חשמל חתמו על עצומה שאירגנה קבוצת 'צדק עיוור' וכמה מאות מהם הפגינו מול ההסתדרות נגד הסכם שבו הם נודבו שלא על דעתם לספוג הפחתות שכר בגלל חריגות שכר של קומץ בכירים. עובדי מכוני הרנטגן מרדו גם הם והצליחו להביא לבחירות באיגוד שלהם לראשונה מזה 14 שנה. ואילו התערבות להפסקת שביתה רופאי השיניים בקופ"ח מאוחדת ב־2016 והנחתת הסכם נענו בהתפטרות מחאה זועמת של הוועד.

אפילו במאבק הנכים הפופולרי, כשהנהגת ההסתדרות נדחפה לבסוף להתערב ואף איימה על הממשלה בשביתה כללית, ניסנקורן סגר דיל חלש ביותר, בשיתוף פעולה מצד ארגוני הנכים הממסדיים יותר, מעל ראשי הפעילים והפעילות הלוחמניים שחסמו את הכבישים והובילו את המאבק בשטח. כפי שאנחנו הסברנו, הפעלת לחץ על הנהגת ההסתדרות בדרישה שתרתום את כוחה של העבודה המאורגנת לטובת המאבק מול הממשלה הייתה נחוצה בהתחשב ביחסי הכוחות. אך ניסנקורן לא התערב במטרה להשיג את הדרישה המרכזית שעלתה מהמאבק – השוואת והצמדת קצבת הנכות הכללית לשכר המינימום –

אלא כדי לאלץ את הממשלה להתחייב לפירורי קצבאות העוני שהבטיחה, באוויר אומנם, בשלב מוקדם יותר. משמעותית העובדה שהאגף הלוחמני של הפעילים במאבק הכריז שלא יכבד את ההסכם וימשיך להיאבק.

הביורוקרטיה לא יכולה להרשות לעצמה יותר מדי עימותים חזיתיים כאלה עם עובדים מהשורה, עם נציגי עובדים אותנטיים ועם התארגנויות של מאבקים חברתיים, שכן לאורך זמן הדבר רק יחשוף עוד יותר את התפקיד השלילי שהיא ממלאת במאבק המעמדי ויתרום להאצת התפתחות של כיסי התנגדות. מול ההתארגנות העצמאית של הפסיכולוגים הציבוריים, ניסנקורן כבר נאלץ לאפשר עבורם הקמה של חטיבה אוטונומית במסגרת הסתדרות המח"ר (איגוד האקדמאים ממקצועות מדעי החברה והרוח) בה הם מאוגדים. בענף הבנייה המדמם, קמפיינים מחוץ להסתדרות עזרו להפעיל לחץ על ההנהגה להכריז לראשונה על סכסוך עבודה בכל הענף, ועל הרקע הזה, יוזמה מהשטח של המנופאים לארגן צעדי מחאה השיגה בסוף גם אישור רשמי לשביתה תקדימית של יום אחד ולבסוף לחתימה על הסכם קיבוצי תקדימי עבור המנופאים. אלא שתנאי הבטיחות בכלל הענף נותרו כשהיו ובממשלה אפילו פועלים להקלת הענישה על עבירות בטיחות באתרי בנייה!⁹

שלא במקרה, כש'ההסתדרות הלאומית' – הארגון הימני והמסואב ביותר בו מאוגדים עובדים – התערבה בינואר 2017 בעימות בין הנהגת עובדי נמל אשדוד לביורוקרטיה של ההסתדרות הכללית, היא נתנה לעובדים "התחייבות לא לחתום על הסכם מעל הראש ללא אישור הוועד" והבטיחה "מנדט מלא לעובדים ולחברי הוועד", "דמוקרטיה, אוטונומיה ולא דיקטטורה", "את הוועד העובדים בוחרים ולא מינויים", "מלחמה על הפרנסה והכבוד העתידיים שלנו". הניסוחים הופיעו בפלאייר שהפיצו חברי ועד בניסיון הנפל לשכנע עובדים לעבור ללאומית. זה לא סתם מעוז של ההסתדרות הכללית. העבודה המאורגנת בנמלים היא מוקד כוח עוצמתי של מעמד העובדים, ועצם העובדה שהלאומית הצליחה להניח שם את כף רגלה (כפי שעשתה לפני כעשור ברכבת בדימונה) הייתה תולדה של מדיניות משת"פית ואנטי־דמוקרטית שהביאה למכירת מאבקים ולקבלת שיטת ה"דורות" המפלה כחלק מהכניעה להפרטה הזוחלת. הביורוקרטיה הימנית בהסתדרות הכללית נושאת באחריות הישירה גם לצמיחתם ולטיפוחם של חברי ועד מושחתים דוגמת יו"ר ועד עובדי נמל אשדוד לשעבר אלון חסן.

⁹ 'הארץ', אוקטובר 2017

המרד נגד הנהגת ההסתדרות החל להתארגן מצד עובדי "דור ב'", בעקבות הסכם מסגרת גרוע שגובש מעל ראשיהם בדצמבר 2015. אם המעבר להסתדרות הלאומית היה מצליח – וקרוב ההחלטות אכן היה צמוד – קרוב לוודאי שמצב העובדים היה מיזדרר עוד יותר. אך עצם הדרישות הדמוקרטיות, חלקיות ומוגבלות ככל שיהיו, מייצגות איום פוטנציאלי על הביורוקרטיה, ובייחוד כשהן עולות מצד קבוצת עובדים חזקה. בלחץ העימות הזה, ניסנקורן התנער מההסכם שהוא עצמו חתם כשנה בלבד קודם בטענה ש"מאז זרמו הרבה מים" (!)¹⁰, וסיכם מול הממשלה על חסינות מפני פיטורי צמצום לדור ב' ל-15 שנה¹¹.

בהפגנות עובדי רשות השידור, שמו של ניסנקורן עלה כמי שמכר אותם, כולל במהלך התפרצות העובדים לשידור מהדורת חדשות. בכל אחד מהצמתים במאבק, ניסנקורן פתח בשורה התחתונה את הדרך בפני תוכניות הממשלה, ואף שיתף פעולה עם ה"הפרד ומשול" בין העובדים ברשות השידור ובתאגיד השידור החדש, ו"מכר אותם בנזיד עדשים", כפי שהטיח באופן יוצא־דופן ארגון העיתונאים, המסונף להסתדרות. רפיסות דומה הודגמה סביב מאבקי עובדי הדואר, הדסה וכי"ל. למרות גיוס העובדים למספר הפגנות ונקיטת עיצומי סולידריות, בסך הכול, הקו האסטרטגי של ההסתדרות התמקד בשדה המשפטי, במשא־ומתן ובשתדלנות בכנסת ובממשלה, ולא בהסתמכות על התגייסות של מעמד העובדים. כתוצאה מכך שורה של מאבקים נחלו תבוסות.

נכונות מוגברת בקרב חלקים ממעמד העובדים המאורגן לצאת למאבקים מתחילת העשור הנוכחי היא שעומדת ביסוד העלייה בשכיחות של קריאות תיגר מצד חברים וחברות מהשורה באיגודים על מנגנונים ביורוקרטיים אולטרה־ריכוזיים, עם דרישות דמוקרטיות, גם אם לא תמיד מגובשות. התארגנויות בכיוון הזה צמחו גם מחוץ למסגרת ההסתדרות הכללית, עם הדוגמה הבולטת ביותר בהסתדרות הרפואית (הר"י).

בקיץ 2011, רופאים בכירים הצטרפו למחאה הסוערת שיזמו הרופאים המתמחים נגד ההסכם שחתם יו"ר האיגוד אידלמן עם האוצר בתום מו"מ חשאי שנועד לסיים שביתה בת ארבעה וחצי חודשים, וההסכם שופר במעט על הנייר בזכות המאבק. זו לא הייתה "פריצת דרך היסטורית", כפי שטען אידלמן, לטיפול במצוקת תקני כוח־האדם, וחלק מתוספת התקנים

¹⁰ TheMarker, ינואר 2017
¹¹ TheMarker, יוני 2017

לא ניתן עד היום. המרד לא הצליח לשנות את המבנה של הר"י, שהאופי הביורוקרטי שלה מאפשר לאינטרסים הצרים של שכבה אריסטוקרטית של רופאים בכירים, מתעשרי שר"פ (רפואה מופרטת) להשתלט על סדר היום של האיגוד ולרתום אותו לקידום דרישות ימניות לשימור פריבילגיות על חשבון מעמד העובדים – כפי שהיה עם הדרישה להרחבת השר"פ או עם ההתנגדות לאיסור חדש על מנהלי מחלקות בבתי החולים הציבוריים לבצע ניתוחים פרטיים.

הנהגת הר"י אף התנערה מהמאבק הפופולרי של הרופאים המתמחים ב־2016 סביב הדרישה לקיצור תורנויות מתמחים, שלפי הסכמי הממשלה מול הר"י הגיעו עד 26 שעות רציפות. המתמחים פנו לציבור הרחב, הצליחו לגייס מעל 200 אלף שקל למימון המאבק, והכריזו בהמשך שארגון 'מרשם', שהקימו מתוך המאבק של 2011, יפרוש רשמית מהר"י ויתחיל לפעול כאיגוד מקצועי עצמאי. כששאר הדרכים חסומות, פיצול ארגוני עשוי לפעמים להיות הדרך היחידה להתקדם, לפחות לפרק זמן מסוים. נכון שחשוב לשאוף לאחדות העבודה המאורגנת, ומיזוג בין איגודים כשהדבר מתאפשר, למשל לטובת יצירת איגודים ענפיים חזקים, יכול לחזק את המוכנות למאבק של מגזרים במעמד העובדים, אבל רק בתנאי שהדמוקרטיה הארגונית לא נפגעת. דמוקרטיה שורשית חיונית לארגוני המאבק של העובדים והעובדות.

הקמת כוח לעובדים לפני עשור הייתה נחוצה עבור קבוצות עובדים שהביורוקרטיה ההסתדרותית עמדה בדרכן להתאגדות, אך היא גם הייתה הנתיב הפתוח היחידי באותו הזמן להצליח להשיג התקדמות ממשית בהיקף רחב יחסית בבנייה של מסורות התארגנות דמוקרטיות בתוך שנים ספורות. עם זאת, הרוב המכריע של מעמד העובדים המאורגן נמצא עד היום בהסתדרות, כולל הוועדים עם השאלטרים החזקים ביותר, והם אינם רואים בכוח לעובדים חלופה נחוצה, רלוונטית או מעשית בשלב הזה. לפיכך, תהיה זאת שגיאה בסיסית ליפול לעמדה אולטרה־שמאלית הקוראת לעובדים בצורה פשטנית לעבור מההסתדרות לכוח לעובדים, או שמוותרת על פעילות שמאלית וסוציאליסטית בשורות התארגנויות העובדים והעובדות בהסתדרות רק בגלל האופי הימני של הביורוקרטיה שחונקת את המאבק המעמדי.

בניית השמאל באיגודים

תנועת מאבק סוציאליסטי התנגדה תמיד לרעיון שהשמאל צריך למעשה להפקיר את העובדים בהסתדרות ולפנות אליהם רק "מבחוץ". אנחנו גאים ברקורד רב-השנים של מאמצינו להתגייס לחיזוק המאבקים של מעמד העובדים בכלל ושל קבוצות עובדים בהסתדרות בפרט, וגם לעורר דיון לגבי הדרך האפקטיבית ביותר לקידום מאבקי העובדים. יש לנו חברים וחברות ותומכים שעובדים במקומות עבודה המאורגנים בהסתדרות, שלוקחים חלק בפעילות איגוד-מקצועית אורגנית, ושהתמודדו בבחירות בקרב העובדים וגם זכו לתמיכה – כולל חבר ועד עובדי לאומי-קארד שבבחירות לוועד ב-2015 גייס 340 קולות בהצבעה שמית ישירה, גם אחרי שהותקף דמגוגית על פעילותו בתנועה! יזמנו וקידמנו קמפיינים שפנו לחברי ועדים בהסתדרות לחיזוק המאבק המעמדי בכלל, ולבניית אופוזיציה של עובדים ועובדות שתתחיל להציב אלטרנטיבה להנהגה על בסיס תוכנית להסתדרות דמוקרטית ולוחמת.

המסקנה שפשוט אי-אפשר לשנות את ההסתדרות היא מטאפיזית. היא מניחה, כפי שיו"ר ההסתדרות אולי רוצה להאמין, שהביורוקרטיה היא כלי-כוחה ושהיא חכמה וחזקה יותר ממעמד העובדים, אך בנסיבות של התגייסות המונית של מעמד העובדים למאבק, ושל רדיקליזציה נלווית, גם את שלטון הפקידים בהסתדרות ניתן יהיה להחליף. לפני המהפכות של 2011, היו גם כמה דיקטטורים במזרח התיכון שנראו "נצחיים". אבל השאלה האמיתית היא האם הכוחות שמסוגלים פוטנציאלית לחולל שינוי ושיש להם אינטרס חזק בכך נמצאים בתמונה, והתשובה היא חד-משמעית כן. ברגע שמסה קריטית של עובדים ועובדות בהסתדרות, אולי גם בהשפעת קבוצות עובדים מכוח לעובדים, תסיק מסקנות כלליות יותר מהניסיונות הקודמים של המרידות נגד הביורוקרטיה ותפעל בצורה מלוכדת יותר בדרישה לקחת את השליטה במאבקהם לידיהם, רעידת האדמה הזאת תסחוף תמיכה, תוכל להשיג ויתורים מהביורוקרטיה, תוכל לקרוא תיגר על ההנהגה ואולי להחליפה, או שתעביר איתה מחנה גדול של עובדים ליצירת מרכז כובד חדש של העבודה המאורגנת מחוץ להסתדרות.

הרבה תרחישים אפשריים בדרך להתארגנות עצמאית של מעמד העובדים. אך מה שבוודאות לא יקרה הוא הפרספקטיבה המופרכת לפיה ההסתדרות תדעך לאיטה מבחינה מספרית וארגונית עובדים עצמאיים דוגמת כוח לעובדים, או הארגון מען (המייצג כ-2,000 עובדים),

יתפסו בהדרגה את מקומה. אם כבר, אז המגמה בשנים האחרונות הייתה של התחזקות מחודשת של ההסתדרות! היתרון של הכוח הארגוני שלה איפשר לה "להרוויח יותר" מתנופת ההתאגדות. מצב ההתארגנות הכללי של מעמד העובדים יתפתח כחלק מהתפתחות המאבק המעמדי בכלל, תוך כדי עימותים, כולל התנגשויות של עובדים בכבלים שמרסנים את מאבקהם, במיוחד בצמתים קריטיים.

לב גרינברג, סוציולוג פוליטי ששימש בתפקיד יועץ להסתדרות במהלך המעבר ל"הסתדרות החדשה" בשנות ה-1990, סיפר איך כשהציע לקדם רפורמה להצמחת הנהגה דמוקרטית של העובדים, "עסקני המפלגות כולן – מחד"ש ומרצ ועד הליכוד וש"ס – התנגדו לבחירה הישירה של נציגי עובדים"¹². לשמאל שמצליח להגיע לעמדות השפעה יש אחריות כבדה. למרבה הצער, סיעת חד"ש בהסתדרות ביזבזה שנים יקרות בחבירה לא עקרונית לקואליציות השליטות בהסתדרות, מפרץ, דרך עיני עד שזה סרב לחדש את הברית איתם לאחר בחירות 2012, וכלה בניסנקורן מאז 2015. הקמת 'האגף לשוויון חברתי' בהסתדרות כתוצאה מההסכם הקואליציוני שחתמה היא מהלך חיובי כשלעצמו, אך ניתן היה לדרוש זאת ולגייס לחץ על ההנהגה סביב דרישה כזו ודרישות רחבות יותר גם ללא חבירה אליה על חשבון המשימה של חשיפת הכוחות הפרוקפיטליסטיים בהנהגה וסיוע להתגבשות ולהתארגנות של אגף שמאלי בשורות ההסתדרות. בבחירות 2017 הלוגו של חד"ש כבר הופיע על שלטי חוצות של ניסנקורן, והיא קידמה בפעילויותיה ובפרסומיה קריאה לא ביקורתית להצביע עבורו ועבור רשימת הקואליציה, ובלי חזון ותוכנית ראויים לשמם.

אין ספק שמרחב הפעולה של השמאל בהסתדרות מוגבל ביחסי הכוחות הקיימים, והשינוי העמוק הדרוש תלוי קודם-כול בנסיבות האובייקטיביות שמשפיעות על התפתחות המאבק המעמדי בכללותו. אך בוודאי שהמצב בהסתדרות בתקופה הנוכחית – דווקא בשנים שבהן ישנן קבוצות עובדים שמתנגשות עם הביורוקרטיה ופתוחות יותר לדיון על שינוי – היה יכול להיות טוב יותר אם חד"ש, שרואה עצמה כ"שמאל עקבי", הייתה פועלת בעקביות לאורך השנים בהסתדרות כדי לחשוף את הביורוקרטיה, לקדם דרישות ברורות לדמוקרטיזציה ולהתייצב לצד קבוצות נאבקות ללא כל מחויבות קואליציונית.

¹² הארץ, "אין שמאל בלי נציגי עובדים", מאי 2004

בבחירות לראשות ההסתדרות ב־2012 עיני ספג הצבעת מחאה משמעותית יחסית, כפי ששיקפו הקולות לרשימת 'הבית החברתי' בראשות ח"כ איתן כבל ממפלגת העבודה. שיטת הבחירות המסואבת בהסתדרות חוסמת כמעט לחלוטין ייצוג ישיר של עובדים ועובדות, ומותירה מרחב שלם לעסקנים קרייריסטים טרמפיסטים. תנועת מאבק סוציאליסטי הזהירה בזמן אמת מפני הכוונות והאינטרסים הצרים של כבל ושל גורמים פרו־קפיטליסטיים ימניים שחברו לרשימתו. הרקורד של הרשימה אישש את האזהרות, וכך גם הודאתו של כבל עצמו, שנתפס בהקלטה לקראת הבחירות בהסתדרות ב־2017 אומר חד־חלק כי "לאורך כל הדרך אמרתי שהסיעה היא כלי כדי לקדם אותי... כל המהות שלה... הייתה רק כלי לקדם אותי. לא הסתדרות – זה לא מעניין אותי הסתדרות!" בבחירות 2017 בהסתדרות, הקמפיין של יחימוביץ' היה רדום יותר מזה של כבל ו'הבית החברתי' ב־2012, שדיברו על "לשנות את השיטה" ולפחות הציגו מצע שכלל דרישות שמאליות קונקרטיות לשינוי בהסתדרות.

יחימוביץ' לא טרחה להציג תוכנית ברורה ובמקרים שבהם הביעה עמדות הצליחה אפילו לעקוף את ניסנקורן מימין. אך בכל זאת, הפרופיל הציבורי של יחימוביץ', שנהנית מאהדה מצד חלקים במעמד העובדים כפוליטיקאית "סוציאל־דמוקרטית" שמדברת לכאורה למען העובדים הכי מוחלשים, כמו גם סוללה של פעילי שטח ועצם קיומה של שכבת עובדים ועובדות שראתה בהתמודדותה לפחות הזדמנות להביע מחאה נגד הביורוקרטיה – כל אלה עזרו לה לגייס כ־20 אלף קולות יותר בהשוואה לכבל, עם 37.5% מהקולות (עלייה של 4 נקודות אחוז). אחוז ההצבעה עלה מעט, אפילו ששוב הרוב לא הצביעו. גם אם לוקחים בחשבון היקף זיופים לא קטן, אפילו של אלפי קולות, הפער הרשמי עומד על קרוב ל־60 אלף קולות ואין ראיות לזיופים בהיקף כל־כך מסיבי או לכך שהתמיכה ביחימוביץ' בקרב חברי ההסתדרות גדולה מאשר בניסנקורן.

למרות ההבנה לסיבות שבגללן היו עובדים שהצביעו לרשימתה של יחימוביץ', ואף שניסינו לפתח דיאלוג סביב הדרך להשגת שינוי בהסתדרות גם עם חברי ועדים שפנו אלינו מהקמפיין שלה, סירבנו להשתף ולתמוך בקמפיין. כפי שהסברנו, הקמפיין לא ייצג צעד קדימה מבחינת המשימה של בניית התארגנות עצמאית שמאלית בהסתדרות של עובדים ועובדות, יהודים וערבים, במטרה לקחת לידיהם את השליטה בארגון ולקדם את המאבק המעמדי. יחימוביץ' היא פוליטיקאית פרו־קפיטליסטית קרייריסטית, שבמקרה הזה התלבטה עד לרגע

האחרון אם להתמודד בבחירות להסתדרות או לראשות מפלגת העבודה. למרות התנגדותה להסטה נגד הוועדים החזקים – בכך היא מאגפת את מנהיגת מרצ גלאון משמאל – ולמרות תמיכתה באי־אלו שינויים קוסמטיים בעיקרם לטובת העובדים והעובדות, היא אינה מתנגדת עקרונית לתהליך הפרטה או לביורוקרטיה הימנית בהסתדרות. היא הייתה בעלת ברית של עיני ויצאה בעצמה נגד מרד העובדות הסוציאליות. בנוסף, הפוליטיקה שלה מקדמת שוביניזם לאומי, כולל תמיכה במלחמות ריאקציוניות ובהתקפות קשות על הפלסטינים. הקמפיין האחרון לא ייצג שבירה שמאלה מצידה.

ישנם גורמים שמאליים בוועדים ובאיגודים שעשויים לקדם מעשית בניית אופוזיציה שמאלית בשנים הקרובות, בין אם מדובר ביו"רית ועד עובדי הרכבת אדרעי, בפעילות מתנועת 'עמידנו' באיגוד העו"ס, שמציבות הפעם מועמדת לראשות האיגוד, או למשל ביו"ר ועד עובדי הבנק הבינלאומי חנוך לבנה, המשמש יו"ר סיעת 'הבית החברתי' מאז שיחידוּביץ' וכבל ויתרו על חברות במוסדות ההסתדרות לטובת המשך פעילותם בכנסת. בניית אופוזיציה שמאלית רחבה בהסתדרות נותרה משימה מרכזית, שמאבק סוציאליסטי תמשיך לפעול לקידומה, תוך שיתוף־פעולה עם עובדים, חברי ועדים ופעילי איגודים שמאליים.